

ІДЕОЛОГІЯ І СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглядається ідеологія як важливий чинник формування і функціонування базових цінностей громадянського суспільства в Україні, обґрунтовується теза, що процес модернізації з властивим йому підвищенням ролі науки і новітніх технологій у суспільному житті на тлі послаблення світоглядного і нормативного компонентів ідеології з необхідністю призводить до зростання значення її легітимного й ідентичнісного аспектів.

Проблема консолідації українського суспільства, поза сумнівом, існує і є актуальною, бо власне консолідації у сучасній суспільній практиці не спостерігається. Першочерговою причиною такого стану слід вважати відсутність інтегративної ідеології, навколо якої могли б гуртуватися соціальні верстви і групи попри їх приватні інтереси. Громадянське суспільство характеризує плюралістичний тип співіснування, організації і захисту групових інтересів, їхніх відносин з державою. У такому суспільстві соціальні групи проявляють себе як групи інтересів громадян, які існують і функціонують тому, що всі його члени поділяють загальноприйняті усіма цілі, норми, цінності, а це передбачає взаємозалежність членів груп інтересів у справі реалізації спільних інтересів і цілей.

Як відносно систематизована сукупність уявлень, поглядів, сутнісною рисою яких є функціональний зв'язок з інтересами і спрямуваннями соціальних груп, ідеологія є невід'ємним функціональним компонентом громадянського суспільства, однією з важливих несучих його конструкцій. Постаючи теоретичною формою обґрунтування та легітимізації суспільних цінностей, ідеологія з точки зору функціональної ролі в суспільстві – це суспільний інтегратор і координатор у вирі відцентровано спрямованої свідомості окремих соціальних груп. Подібно до того, як держава виступає інтегратором і координатором суспільного буття у вирі різноманітних інтересів і потреб окремих людей та соціальних груп, так і ідеологія є координатором та інтегратором у виразах свідомісного та світоглядного полів, що взаємодіють і взаємозалежать від потреб, інтересів та цінностей людського життя.

У зв'язку із заідеологізованістю і моноідеологічністю комуністичного ладу в перші роки незалежності ідеологія піддалася певному науковому остракізму, ідеологічна проблематика часто "випадала" з поля наукових інтересів, а сам термін набував негативного відтінку. Дослідники якщо і зверталися то цієї проблеми, то переважно в ракурсі розгляду й аналізу тоталітарної ідеології. Нерідко цю проблему намагалися вирішити, не включаючи ідеологію до складу значимих інституціональних утворень або ж відводячи їй незначну роль.

Дослідження ідеологічного простору сучасної України, пошуку об'єднавчої ідеології українського суспільства та визначення її певних елементів знайшли відображення у працях вітчизняних суспільствознавців А. Білоуса, О. Валецького, І. Гаврилюка, О. Глотова, О. Гоша, В. Заблоцького, В. Корнієнка, В. Кременя, І. Кресіної, В. Лісового, О. Лановенка, М. Михальченка, І. Попової, В. Ребкала, Ф. Рудича, П. Ситника, В. Скуратівського, С. Телешуна, у дисертаційних роботах О. Заздравної, В. Тарана, Р. Войтовича, І. Смагіна та ін.

Звернення до проблематики ідеології в контексті становлення громадянського суспільства в Україні є актуальним як на рівні теоретичного осмислення, так і на рівні практичного втілення й засвоєння найбільш сприятливих та адекватних сьогоденню її положень. Як соціальний феномен ідеологія потребує розгляду як мінімум у двох аспектах: онтологічному і гносеологічному. В онтологічному аспекті ідеологія постає як один із базових соціальних інститутів, а в гносеологічному – дослідження ідеології передбачає вивчення ідеологічних компонентів українського суспільства.

Як відомо, громадянське суспільство – це сфера спілкування, взаємодії, різноманіття взаємин вільних і рівноправних індивідів в умовах ринку і демократичної правової державності. Більш точно в сучасній соціально-політичній теорії це суспільство визначається як сукупність міжособистісних, сімейних, етнічних, економічних, культурних, релігійних, правових, моральних відносин, що відображають їх ідеї і закріплюють у суспільних інститутах, що розвиваються і функціонують поза межами держави і без її прямого втручання.

Громадянське суспільство формується "знизу", спонтанно, як результат розкріпачення індивідів, перетворення їх у вільних громадян-власників, що мають почуття власної гідності й готові взяти на себе господарську і політичну відповідальність за свої дії. Для нього характерні насамперед горизонтальні зв'язки в економічній і культурній сферах.

Економічною основою громадянського суспільства є наявність приватної і колективної (недержавної) власності.

Соціальною основою громадянського суспільства виступають соціальні групи (зокрема, класи), що мають різноманітні інтереси. Це зумовлює значну роз'єднаність громадянського суспільства і властиву для нього конкурентність і навіть боротьбу індивідів. Роз'єднаність громадян переборюється об'єднанням їх у різні партії, угруповання й асоціації, а індивідуалізм і конкурентність у їхній діяльності поєднуються з відносинами взаємної довіри і співробітництва, здатністю йти на компроміси, поміркованістю і толерантністю. Їм не байдужі також суспільні проблеми, вони зорієнтовані на громадські справи.

Політико-правову основу громадянського суспільства утворюють політичний плюралізм, демократичне законодавство. Права людини захищені в такому суспільстві законом; вони мають пріоритет стосовно прав держави.

І, нарешті, духовною, культурною і моральною основою громадянського суспільства є базові суспільні цінності, що слугують гуманізмові, формуванню особистості громадянина – вільного і діяльного, але такого, який дотримується загальноприйнятих суспільством соціальних норм [1: 454-459].

Значну роль у формуванні і функціонуванні базових цінностей громадянського суспільства відіграє ідеологія. Громадянське суспільство не може успішно функціонувати і розвиватися без відповідної його цілям, соціально-економічним і соціально-політичним умовам, культурним традиціям ідеології. У протилежному випадку її роль буде виконуватися випадковими, запозиченими духовними утвореннями, які відображають чужий досвід. Ідеологія є одним із об'єктів, який зміцнює і надійно скріплює громадянське суспільство, забезпечує політичну та соціальну стабільність.

Динамічно розвивається те суспільство, що має ідеологічний стрижень, зрозумілий кожному його громадянину. Ще М. Вебер визначав ідеологічне конструювання як механізм "легітимності": суспільство утримується як єдине ціле не просто через практичну необхідність і спільність інтересів; його поєднує ідея, що виправдує встановлений соціальний порядок [2: 511-534].

У розумінні ідеології сьогодні стає самоочевидною необхідність звільнення від уявлення про неї як відображення класових і ширше – групових інтересів. Цей підхід, який до недавнього часу домінував у вітчизняному суспільствознавстві, є однобічним: він фактично зводить усі функції ідеології лише до однієї. У класичному марксизмі ідеологія – система ідей, що забезпечує панування одного класу, однієї соціальної групи, над іншими. Однак не менш важливими є й інші соціальні функції ідеології – творення тієї або іншої моделі соціального світу і місця людини в ньому; підтримка або підірвання соціальних норм і цінностей, зміцнення або послаблення соціального порядку; загострення або пом'якшення соціальних конфліктів; забезпечення конкурентної (боротьба або співіснування) взаємодії з іншими ідеологіями. Ідеологія визначає перетворення, розвиток і функціонування суспільства, директиви людської діяльності і поведінки особистості в соціальному світі [3: 451-453].

Однобічність, вузькість підходу до ідеології лише як відображення групових інтересів ґрунтується на тому, що звертається увага лише на один із факторів, що, звичайно ж, впливає на формування і функціонування суспільної ідеології. Але при цьому поза межами дослідницького підходу залишається та обставина, що ідеологія – це певна сукупність ідей, образів, знаків.

Творення і функціонування ідеології пов'язане з формуванням і розвитком певних знакових систем. У той час як моделі науки відображають природні й технічні системи, знакові моделі ідеології є "програмами організації людської діяльності", подібно до того, як гени є програмами розвитку біологічних організмів. І якщо знання про природні об'єкти відображає діяльність людини не явно, через призму матеріальної практики, то знання гуманітарне прямо пов'язане з розумінням їхньої природи. У гуманітарних і суспільних науках можна виділити пласт теоретичного знання, спеціально спрямованого на вияв істотних аспектів людської діяльності. Це і є, у першому наближенні, ідеологія [4: 3].

Відомо, що цінності є стандартами, стосовно яких відбираються цілі будь-якої соціальної дії. Тому ідеологія спрямована на відображення і теоретичну систематизацію основних суспільних цінностей. Саме тому, що ідеологія відображає не тільки інтереси, а й цінності, і можлива суспільна ідеологія. Навіть у суспільстві, розколотому на класи, групи, прошарки з непримиренними класовими інтересами, можлива ідеологія, що відображає ті цінності, які є загальними для всіх соціальних груп. При цьому було б неправильно розглядати суспільну ідеологію тільки як "високочолій" інтелектуальний продукт, наполягати на абсолютній "нетеоретичності" повсякденної свідомості і представляти останню як суспільну психологію, на відміну від ідеології, як це мало місце в радянському суспільствознавстві. Вона також містить ідеї і простих людей, уявлення "людини з вулиці", сформульовані в "потоці повсякденності", у процесі "безпосереднього" (face to face) взаємодії людей, а не тільки ідеї професійних дослідників [5: 11-33].

Суспільна ідеологія часто і не є системою ідей, у якій останні організовані "науково", не суперечливим чином, відповідно до добре розроблених правил, на основі певних принципів. Сам процес творення ідеології має спочатку стихійний характер. Формування суспільної ідеології неможливе без широкого діалогу, в якому повинні брати участь представники усіх впливових суспільних груп, які відображають цінності як "верхів", так і "низів".

Але оскільки ідеологія – це певна сукупність знакових систем, що формується і функціонує за власними законами, які значно відрізняються від законів розвитку матеріальних систем, то можна в загальному виді виділити чотири основних аспекти функціонування ідеології в суспільстві – світоглядний, нормативний, легітимний та ідентичності.

Взята у світоглядному аспекті, кожна ідеологія функціонує як певний світогляд, сукупність загальних поглядів на світ, людину, місце в ньому людини, відношення людини до світу і т. ін.

У нормативному аспекті ідеологія відображає певні норми або "програми" діяльності та поведінки. Вона може відображати не лише наявні, уже реалізовані програми, але й майбутні зразки діяльності та поведінки.

Розглянута в легітимному аспекті, ідеологія здатна або підсилювати, або послаблювати існуючі в суспільстві відносини панування і підпорядкування, тим самим об'єктивно, часто всупереч бажанням її носіїв і творців, виражаючи групові інтереси. У цьому аспекті ідеологія – одна з функцій, змістовних характеристик взаємодії духовних утворень із соціально-економічними, соціально-політичними і соціокультурними умовами, що їх породили і які їх сприймають. Духовні утворення ідеологічні не самі по собі. Їх ідеологічність визначається характером їхнього виробництва і споживання у певних соціальних контекстах – їхньою роллю у встановленні відносин домінування, панування одних індивідів над іншими, одних груп людей над іншими групами.

В аспекті ідентичності ідеологічні знакові системи цілком або частково допомагають конструюванню індивідуальної або групової "ідентичності", належності індивіда до певної групи (етносу, нації, класу) і, відповідно, формуванню в нього певних рис і якостей.

Важливу роль у формуванні ідентичності грає "самооцінка" індивідом свого місця в суспільстві, в його соціальній структурі. Людська особистість є, з цього погляду, певним, доступним конструюванню, проектом, що може не тільки реалізовуватися в процесі творення біографії, а й змінюватися під впливом різних факторів, зокрема у результаті засвоєння нових цінностей, релігійного "просвітління", етичного або етнічного "відродження" тощо. Це правильно і щодо групової ідентичності.

Ідеологічні знання і цінності організують, регулюють, спрямовують та інтегрують діяльність людей у духовній, політичній, економічній, соціальній і сімейно-побутовій сферах життя суспільства, поєднують країни з однотиповою ідеологією в цивілізації, спрямовують взаємодії між регіонами цивілізацій, забезпечують цілісність соціосфери в цілому. Ідеологічна влада наказує і керує діяльністю індивідів, а також координує і спрямовує діяльність державних, політичних, економічних форм влади суспільства. Ідеологічні організації розробляють і впроваджують у свідомість особистостей ідеологічне вчення, контролюють діяльність соціальних сфер у розвитку різних галузей влади в суспільстві. Ідеологічна структура, таким чином, є визначальною силою розвитку і функціонування всіх систем соціосфери громадянського суспільства.

Виступаючи одним з базових соціальних інститутів, ідеологія в умовах стабільно діючої соціальної системи є основою суспільної інтеграції і консенсусу, а в умовах суспільства, що трансформується, – однією з визначальних детермінант напрямку і характеру транзиту. При цьому, якщо в стабільних суспільствах демократичної орієнтації вплив ідеології на суспільну свідомість слабшає, то в державах, які переживають процес модернізації або вибору шляхів подальшого розвитку, ці засоби духовної мобілізації відіграють зростаючу роль. Подібна ситуація властива, зокрема, і сучасній Україні.

Однією з характерних рис сучасності, епохи постмодерну, стає функціонування засобів масової інформації, особливо їхніх електронних різновидів. Інколи в літературі, присвяченій проблемі модернізації суспільного життя, зустрічається теза, відповідно до якої процес модернізації, особливо в індустріально розвинених країнах, призводить до цілковитого усунення ідеології з суспільного життя – теза "кінця ідеології". Дійсно, одна з основних рис модернізації громадського життя – становлення світоглядного плюралізму, вираженого висловом: "коли вірять відразу в декількох богів, фактично не вірять в жодного". Проте при ретельнішому розгляді виявляється, що фактично йдеться не про знищення ідеології, а про її реструктуризацію. Послабляється не будь-яка ідеологія, а лише деякі її складові, а інші компоненти, про які буде сказано нижче, навпаки, підсилюються. Усе це відбувається завдяки становленню сучасних електронних ЗМІ [6: 10; 7: 3-173].

Світовий і український досвід засвідчують, що процес модернізації з властивим йому підвищенням ролі науки і новітніх технологій у суспільному житті з необхідністю призводить до послаблення світоглядного і нормативного компонентів ідеології, але не легітимного й ідентичного. Навпаки, значення двох останніх аспектів може навіть підсилюватися. Це відбувається насамперед завдяки тому, що сам процес модернізації пов'язаний з розвитком електронних засобів масової комунікації, що впливають на суспільні традиції – форми функціонування і збереження базових цінностей. У загальному випадку, як відомо, розвиток радіо і телебачення призводить до того, що традиції змінюються як мінімум із трьох боків: вони деритуалізуються, деперсоналізуються і делокалізуються. Електронні засоби масової інформації здатні додати тим або іншим локальним обрядам і традиціям загальнонаціонального характеру. Саме з цією обставиною пов'язаний новий ступінь у розвитку національної культури в епоху рефлексивної модернізації. Національні традиції та обряди поступово стають усе більш загальними й одночасно однаковими. Різко зменшується ступінь їхньої розмаїтості. Вони значною мірою уніфікуються і деперсоналізуються, набуваючи загального характеру.

Тому для пояснення різкого росту націоналізму в сучасному світі й особливо в посткомуністичних країнах Східної Європи недостатньо брати до уваги бажання індивіда втекти від динамізму сучасного життя, його реакцію на науково-технологічний прогрес. Це явище викликане не тільки і не стільки діяльністю політичних еліт, скільки прагненням до знаходження нової соціальної ідентичності замість утраченої піонерської, комсомольської, комуністичної, радянської тощо. Йдеться, таким чином, не про містичне "повернення до коренів", не просто про життя в національному або релігійному міфх, не про просту гальванізацію історичної пам'яті. Розглянуті процеси пов'язані зі свідомо конструйованою новою соціальною ідентичністю, знаходженням нових базових цінностей, з конструюванням, свідомою реконструкцією нових традицій і обрядів, що часто лише нагадують, але не копіюють старі.

З цією функцією пов'язані й дві інші соціальні функції суспільної ідеології. По-перше, ідеологія прагне удержати, закріпити індивідів на їх історично певних щаблях у суспільстві. Вона адаптує людей до крайнощів соціального життя і необхідна для формування, трансформації і "теоретичного озброєння" індивідів відповідно до суспільних потреб.

По-друге, ідеологія необхідна в силу надзвичайної складності суспільного життя, його хаотичності, заплутаності і непрозорості окремих соціальних механізмів. У всій своїй повноті і складності ці механізми зрозумілі тільки теоретикові-професіоналові. Звичайних же, рядових індивідів ідеологія озброює "картами" соціальної реальності, дозволяючи розібратися в загальних рисах у хитросплетіннях суспільного життя. Пересічні, рядові громадяни, у принципі, можуть розібратися в цих складних механізмах, але чисто практичні завдання виживання і здобування засобів існування, "заробляння собі на життя" утримують них від цього. Тому рядові громадяни мають потребу в надзвичайно спрощеному, згрубілому образі соціальної реальності, доступному повсякденній свідомості.

Ідеологія пристосовує індивідів до виконання ними їхніх соціальних обов'язків за рахунок забезпечення ідеальної моделі всієї соціальної тотальності, відповідно схематизованій і препарованій для цих цілей. Оскільки така модель символічна і гранично спрощена, вона може послужити основою їх практичних дій.

Послаблення нормативної функції ідеології пов'язано в епоху модернізації з неминучою значною соціальною стратифікацією суспільства, з виходом на арену соціально-політичної діяльності нових груп і соціальних верств, зі своїми власними нормами діяльності й поведінки. У результаті – виникнення соціальних конфліктів, з яких найбільш руйнівними для суспільства можуть виявитися конфлікти етнополітичні. Тому актуальною функцією ідеології є не тільки узгодження безлічі стихійно виникаючих норм і цінностей, а й теоретичне обґрунтування цього синтезу [4: 4].

Сьогодні загально визнано, що однією з причин суспільно-економічної кризи, що переживає Україна, є відсутність чіткої інтегративної ідеології, яка б визначала основоположні принципи, довгострокові цілі та перспективи суспільних перетворень. Політичні сили, що здійснюють сьогодні владні функції, відмовилися від утопічних нежиттєздатних комуністичних догм, але ще не змогли виробити чіткої, зрозумілої своїм громадянам, близької їх прагненням і бажанням системи суспільних орієнтирів.

Принцип ідеологічного плюралізму в умовах відсутності інтегральної (консensusної) ідеології й занепаду інституціалізованих форм високоорганізованих систем соціального регулювання вносить суперечність у суспільну свідомість, а в багатьох випадках призводить до стагнації і навіть розкладання духовної, політичної, економічної, соціальної, сімейно-побутової сфер суспільства.

Ідеологічний хаос формує хаотичну свідомість, поглинає і розчиняє у собі значення, нормативні й ціннісні структури. У тій частині "суб'єктивного простору індивідуального духу, де повинні твердо посісти своє місце структури смислів, норм і цінностей, наступає темрява. Там, де повинні бути присутніми різноманітні ієрархії соціальних приписів, раціональності ясних імперативів, очевидності чітких смислів, панує хаос ірраціонального. В його сумбурній непросвітленості перевертаються смисли і розпадаються норми, здійснюється безпорядне бродіння, відбуваються дивні зміщення, що уражають своєю неодолюваною абсурдністю" [8: 230].

У подібних умовах починається обвальне, лавиноподібне руйнування існуючих соціокультурних структур громадянського суспільства – релігійних і виховних інститутів, сімейних зв'язків, моральних і правових норм. Розпадаються практичні й духовні "обручі", що пов'язують людей протягом століть у різномасштабні спільності. Слабшають і втрачають свою нормативно-регулятивну силу правові імперативи, зростає число людей, що видають з поля їхньої дії.

Проблема ускладнюється відсутністю в сучасному українському посттоталітарному суспільстві "*великої теорії*", "*великої ідеї*". Раніше її роль виконувала комуністична ідеологія. Остання задавала стандарти для уніфікації суспільних цінностей і норм поведінки за рахунок указівки на "об'єктивні закони суспільного розвитку". Ці закони зумовлювали єдині, загальні і соціально значущі ідеали, що забезпечували просування до універсальної мети. У більш-менш соціально однорідному суспільстві ця мета задавала єдині стандарти для оцінки кожного соціального явища, "критерії суспільного прогресу". Кожен процес розглядався як "прогресивний" або "регресивний" залежно від того, наближав він або віддаляв "світле майбутнє".

Тому в цій ситуації визначальну роль можуть зіграти засоби масової інформації й організуюча їхню діяльність державна ідеологія. Останні можуть зіграти значну роль у створенні умов для суспільного діалогу. Результатом їхніх спільних зусиль можуть стати вироблення суспільного консенсусу і знаходження спільних точок дотику, спільних цінностей і ціннісних орієнтацій між різними групами і верствами, котрі ще не піднялися до усвідомлення своїх власних інтересів і не інституціалізувались у партії й організовані соціально-політичні рухи.

Слід зазначити, що в нас ще не склалося громадянське суспільство в його традиційному розумінні, тобто таке, у якому більшість співгромадян поділяють єдину систему загальноприйнятих цінностей, моральних норм, міфів, цілей, суспільних ідеалів. Але воно може і не відбудеться, якщо всередині суспільства будуть існувати діаметрально протилежні вектори зацікавленості, коли різні його частини будуть мати протилежні ідеали та пріоритети.

У цій ситуації зростає роль демократичних інститутів, що створюють умови для досягнення розумних компромісів між представниками різних соціальних груп, національних культур і релігійних конфесій. Щоправда, ці інститути, зокрема парламенти, можуть ефективно функціонувати тільки за умови існування розвинених політичних партій або масових суспільних рухів, що відображають цінності, норми й інтереси широких верств населення. Саме в цьому випадку консенсус "нагорі" – на рівні представників – може привести до широкої суспільної згоди "внизу". Але на практиці в країнах наздоганяючої модернізації і, зокрема, в Україні (як і в інших країнах Східної Європи) подібні партії та суспільні рухи часто відсутні.

Оскільки ідеологічний простір сучасної України характеризується діаметрально протилежними ціннісними орієнтаціями, а також різними ракурсами і характером відображення суспільно-перехідних процесів, існує небезпека легітимації соціально неусталених, нестійких і незрілих ідеологічних парадигм, що не тільки не наближають наше суспільство до його соціальної і політичної консолідації, а й підсилять суспільний розбрід на найбільш глибинному його рівні. З метою попередження цієї ситуації світоглядно-ціннісні орієнтації суб'єктів ідеологічних відносин повинні не тільки відповідати глобальній меті суспільного розвитку, а й бути співзвучні ментальній і національній складовій суспільної свідомості народу.

Посттоталітарний досвід показує, що ідеологія здатна бути не тільки цементом, що скріплює індивідів, які можуть упорядковувати громадське життя, але й детонатором соціального вибуху і фрагментації суспільства на низку уламків різної величини.

Сьогодні виникло нерозв'язне протиріччя: з одного боку, правлячим політичним класом України усвідомлюється необхідність створення об'єднуючої державної ідеології, а з іншого – Конституція України (принципи якої непорушні), в статті 15 якої зазначено, що жодна ідеологія не може бути державною, а, значить, правлячою. Виходить, що необхідна об'єднуюча загальнонаціональна ідеологія, але вона не має права бути державною. Крім як абсурдною таку ідеологічну й соціальну ситуацію в Україні не назвеш. А якщо ідеологічний стан абсурдний, то і саме суспільство можна визначити як абсурдне. Хоча з цього приводу в коментарях до Конституції України і роз'яснювалося, що в статті підкреслюється лише рівність усіх ідеологій і що держава не може нав'язати громадянам якусь одну ідеологію, яку вони під страхом повинні поділяти, вивчати і пропагувати.

В Україні сучасна державна ідеологія не має під собою домінуючих політичних сил, що виробляють відповідну ідеологічну "матерію", не має достатнього зв'язку державних установ з політичними силами, ще не вироблені основні цілі, методи, стратегія державотворення. Як видається, саме брак у нас об'єднавчої національно-державної ідеології є однією з причин розгулу сепаратизму, анархії, воєнного націоналізму та інших деструктивних тенденцій. Її відсутність призвела до штучної ідеологізації функцій регіонального рівня влади, до проблем свободи слова і розвитку інститутів громадянського суспільства, гальмує і духовно-культурний розвиток української нації та національних меншин.

Наша демократія по суті характеру і тимчасового виміру є молодого демократією і з огляду на це – недостатньо зрілою. У такій ситуації згуртувати суспільство і державу може лише ідеологія. При відсутності офіційної державної ідеології особливо важливого значення набуває вироблення суспільної ідеології, тобто позадержавної, яка могла б об'єднати якщо не всіх, то переважну більшість українців навколо спільних цілей, завдань, намітити шляхи і способи їх досягнення.

Водночас слід зазначити, що, на відміну від національної ідеології, в Україні уже визначилися основні напрямки або складової політичної ідеології. Це – сукупність ідей, теорій і поглядів, що виражають об'єктивну реальність з погляду й інтересів певних політичних сил, які намагаються переоблаштувати цю дійсність у своїх інтересах. У цілому різні політичні ідеології виходять із двох полярних світоглядних концепцій – індивідуалізму і колективізму. Своє втілення вони знайшли в програмах різних політичних партій і суспільних формувань. Однак усі вони не відображають і не представляють стрижневу універсальну ідеологію, хоча деякі визначення цієї площини фігурують у документах політичних формувань. У цілому ж загальнодержавними інтересами будь-якої країни повинні бути сукупність усвідомлених і збалансованих потреб суспільства, держави, всього народу в різних сферах діяльності суспільства і держави.

Досвід перетворень у перехідних суспільствах свідчить, що однією з найважливіших умов політичної стабільності є розробка довгострокової ідейно-цільової доктрини, якою керуватиметься держава у своїй діяльності. Виступаючи складовою процесу розвитку національної самосвідомості народу, державна ідеологія забезпечує інтеграцію держави і суспільства, цілісність усієї соціальної системи. У свою чергу, необхідною умовою розробки такого типу ідеології є досягнення того мінімального компромісу, який би відображав як згоду основних суспільних груп щодо характеру суспільного устрою і майбутніх перспектив розвитку, так і зняв би гостроту протиріч між "верхами" і "низами", між правлячим прошарком і основною масою населення. Тут особлива роль належить владним структурам, їхній здатності виражати інтереси громадян і виконувати взяті перед ними свої зобов'язання.

Нам необхідно вибудувати свою ідеологічну систему, яка б надавала змісту тим змінам, що відбуваються в суспільстві, пояснювала і схвалювала їх, розкриваючи взаємозв'язок з національними і загальнолюдськими цінностями. За допомогою нової ідеології існуюча багатолітня етнокультурна і політична спільність повинна усвідомити себе як український народ, своє місце і роль в історії людства. Таке важливе завдання може виконати не просто ідеологія класу, верстви, а інтегративна ідеологія, котра стала б кодексом згоди "незгодних" в окремотях етносів, соціальних груп, еліт, особистостей і яка виконувала б роль загальнонаціональної ідеології. Така інтегративна ідеологія буде діючою, якщо об'єднає ідеологічний плюралізм і загальну національно-цивілізаційну ідею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / За заг. ред. А. Колодій. – К.: У "Ай Бі", 2002. – 684 с.
2. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; Предисл. П.П. Гайденко. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Соціологія: Курс лекцій: Навчальний посібник. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 1999. – 512 с.
4. Нугаев Р.М., Нугаев М.А. Идеология межнационального согласия и становление гражданского общества // Вестник ТИСБИ. – 2002. – Выпуск № 2. – Copyright © 2003 ИТЦ ТИСБИ.
5. Попова И.М. Повседневные идеологии. Как они живут, меняются и исчезают. – К.: Ин-т социологии НАНУ, 2000. – 219 с.
6. Соболь О.М. Постмодерн і майбутнє філософії. – К.: Наук. думка, 1997. – 187 с.
7. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – № 598. Філософські проблеми науки, освіти та культури доби постмодерну. – Харків-Житомир, 2003. – С. 3-173.
8. Бачинин В.А. Социология: Три курса лекций студентам-юристам. – Харьков: Консум, 2003. – 576 с.

Матеріал надійшов до редакції 05.02.2005 р.

Козловец Н.А. Идеология и становление гражданского общества в Украине.

В статье рассматривается идеология как значимый фактор формирования и функционирования базовых ценностей гражданского общества в Украине; обосновывается тезис, что процесс модернизации со свойственным ему повышением роли науки и новейших технологий в общественной жизни на фоне ослабления мировоззренческого и нормативного компонентов идеологии с необходимостью ведет к возрастанию ее легитимного и идентичностного аспектов.

Kozlovets M.A. Ideology and Ukrainian Civil Society Development

The article considers ideology as an important aspect of forming and functioning of Ukrainian civil basic values. It grounds the thesis that modernization process, characterized by the leading role of science and modern technologies in social life, against the background of weakening of its life philosophy and prescriptive ideological components, necessarily leads to the growth of its legitimacy and identity aspects.